

Z HISTORII EDUKACJI DOROSŁYCH

Eleonora Sapia-Drewniak

„OŚWIATA DOROSŁYCH” (1957–1990) – SZKIC DO MONOGRAFII CZASOPISMA

Słowa kluczowe: oświata dorosłych, andragogika, uczeń dorosły, upowszechnianie oświaty.

Streszczenie: „Oświata Dorosłych” była ważnym czasopismem adresowanym zarówno do teoretyków, jak i praktyków edukacji dorosłych. Ukazywała się od 1957 r. do 1990 r. Na jej łamach prezentowali swoje koncepcje teoretyczne najwybitniejsi polscy i zagraniczni autorzy zajmujący się wówczas andragogiką. Zadaniem czasopisma było upowszechnianie założeń i kierunków socjalistycznej polityki oświatowej, popularyzowanie dorobku teoretycznego i badawczego andragogiki. W artykule ukazano problematykę podejmowaną na jej łamach, działy czasopisma, scharakteryzowano autorów artykułów, podejmowane dyskusje merytoryczne dotyczące zagadnień związanych z podstawowymi kategoriami terminologicznymi tej dyscypliny, formy kontaktów z czytelnikami oraz recepcję tego pisma przez czytelników.

Wprowadzenie

„Oświata Dorosłych” była ważnym czasopismem pedagogicznym adresowanym zarówno do teoretyków, jak i praktyków edukacji dorosłych. Ukazywała się od 1957 r. do 1990 r., tj. przez 34 lata. Na jej łamach prezentowali swoje koncepcje teoretyczne najwybitniejsi polscy i zagraniczni autorzy zajmujący się wówczas andragogiką, umożliwiając poznawanie dokonań w tej nowej dziedzinie, głównie w krajach socjalistycznych, ale również w USA i państwach Europy Zachodniej. Jak do tej pory nie ukazała się żadna publikacja podejmująca charakterystykę tego periodyku. Chciałabym chociaż w pewnym zakresie tę lukę wypełnić. Dlatego też celem artykułu jest przedstawienie rozwoju pisma, anali-

za podejmowanej na jego łamach problematyki oraz jego recepcja wśród ówczesnych andragogów. Strukturę (konstrukcję) opracowania wyznaczają następujące pytania:

- Jak rozwijało się czasopismo i jaka była jego struktura?
- Jakie obszary tematyczne były podejmowane na łamach periodyku?
- Jakie formy przybierała współpraca redakcji z czytelnikami?
- Jaka była recepcja pisma wśród czytelników?

Podstawą niniejszego opracowania jest analiza zawartości opublikowanych artykułów – zarówno teoretycznych, jak i praktycznych – w całym okresie wydawania czasopisma. Brak jest jakichkolwiek materiałów archiwalnych dotyczących pracy redakcji, pozyskiwania autorów, kwalifikowania do druku określonych artykułów oraz wpływu organów cenzury na te decyzje. W tej sytuacji byłam zmuszona ograniczyć się jedynie do analizy zawartości periodyku i szukania odpowiedzi na postawione pytania badawcze w sposób pośredni, w materiałach zawartych na jego łamach. Traktuję samo czasopismo jako źródło do badania dziejów oświaty dorosłych.

Początki i rozwój czasopisma

Przełom lat 1956 i 1957 zapoczątkował odnowę życia politycznego i zmianę stosunków społecznych. Konsekwencją tego w dziedzinie oświaty dorosłych było pojawienie się nowych tendencji organizacyjnych i programowych, odrodzenie placówek oświatowych oraz ożywienie na rynku czasopiśmienniczym. Na fali odwilży popaździernikowej w marcu 1957 r. powstała „Oświata Dorosłych” powołana przez Ministra Oświaty Władysława Bieńkowskiego w marcu 1957 r.

W założeniach programowych nowe czasopismo miało propagować kulturę świecką, popierać wychowanie patriotyczne i internacjonalistyczne. Nawiązując do „postępowych tradycji”, opowiadało się za szeroką demokratyzacją oświaty („Oświata Dorosłych” 1966, s. 225). Kazimierz Wojciechowski – redaktor naczelny periodyku – w 1. numerze napisał, że nie jest ona organem urzędowym, lecz narzędziem pracy całego ruchu oświatowego, pragnącym służyć praktyce oświaty dorosłych i jej teorii. Traktował on nowe pismo jako kontynuację czasopism andragogicznych ukazujących się na ziemiach polskich od przełomu XIX i XX stulecia do czasów powojennych, tj. „Wiedzy dla Wszystkich”, „Kultury Robotniczej”, „Oświaty i Kultury” oraz „Pracy Oświatowej” (Redakcja 1966, s. 225).

Zadaniem czasopisma było upowszechnianie „założeń i kierunków socjalistycznej polityki oświatowej, popularyzowanie dorobku teoretycznego i badawczego andragogiki i nauk pokrewnych, umożliwianie wymiany doświadczeń dydaktyczno-wychowawczych i prezentowanie osiągnięć przodujących nauczycieli i placówek oświaty dorosłych, inspirowanie nowoczesnych rozwiązań z zakresu kształcenia i wychowania, wspieranie procesu doksztalcania i doskonalenia

nia andragogicznego oświatowców oraz zaznajamianie z postęпами oświaty dorosłych za granicą” (Cieślak 1987, s. 323). Te zadania realizowano przez cały okres jego ukazywania się, chociaż szczególny nacisk kładziono na aspekty polityczno-socjalistyczne w edukacji dorosłych. Początkowo „Oświata Dorosłych” ukazywała się nieregularnie, dopiero od 1962 roku była miesięcznikiem, czyli w okresie roku kalendarzowego wydawano 10 numerów (z przerwą wakacyjną).

Periodyk był organem Ministerstwa Oświaty, po zmianie nazwy – Ministerstwa Oświaty i Wychowania, następnie Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej. Od drugiego półrocza 1989 r. stał się wspólnym organem Ministerstwa Edukacji Narodowej i Stowarzyszenia Oświatowców Polskich skupiającego znaczącą liczbę praktyków i teoretyków oświaty dorosłych z całego kraju. „Takie podejście – jak napisano – oparte na materialnym i merytorycznym wsparciu przez organizację społeczną wydawania czasopisma, jest swoistym przejawem wyjścia naprzeciw jednej z podstawowych tendencji edukacyjnych polegających na uspołecznieniu oświaty. Oznacza to zarazem, że miesięcznik w jeszcze większym stopniu pragnie zaspokajać potrzeby społecznego ruchu oświaty dorosłych oraz wszystkich organizatorów jej pozaszkolnych form, upowszechniając ich doświadczenia oraz służąc rozwojowi zawodowemu pracowników tego sektora edukacyjnego” (Cieślak 1989). Zamierzenia te zostały zrealizowane w ograniczonym zakresie, bowiem od tej deklaracji ukazało się jeszcze jedynie 6 numerów. „Oświata Dorosłych” wydawana była przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. Nakład pisma początkowo wynosił 3713 + 247 egzemplarzy, w kolejnych latach został zmniejszony do około 3000 egzemplarzy. To się zmieniało w trakcie jego ukazywania się. W latach 80. ubiegłego stulecia wydawano ponad 4000 egzemplarzy, lecz dostępne były wyłącznie w prenumeracie. „Oświata Dorosłych” miała nieliczny zespół redakcyjny, skromne fundusze i jedynie 35 arkuszy drukarskich do dyspozycji rocznie.

Od pierwszego numeru redaktorem czasopisma był Kazimierz Wojciechowski, pełniący tę funkcję do stycznia 1982 r., tj. przez okres prawie 25 lat. Po jego przejściu na emeryturę zastąpił go dotychczasowy sekretarz redakcji Andrzej Cieślak, kierujący redakcją do 1990 roku (do czasu nagłej śmierci). W trzech numerach końcowych periodyku z tego roku nie wymieniono nazwiska redaktora naczelnego. W ostatnich miesiącach ukazywania się pisma w 1990 r. zespół redakcyjny stanowiły: Teresa Kudrycka – sekretarz redakcji, Maria Kaniowska i Jadwiga Nowak – redaktorki działów i Krystyna Olszewska – redaktor techniczny.

Od początku wydawania pisma wyodrębniono w nim kilka działów. Każdy numer rozpoczynał się – przez cały okres wydawania – częścią teoretyczną. Początkowo nazwano ją *Zagadnienia*, *Artykuły problemowe*, *Dział ogólny*, a od 1983 roku, po zmianie redaktora naczelnego, *Teoretyczne podstawy edukacji dorosłych* (jedynie w trzech numerach w 1983 r. pierwszym działem była *Poli-*

tyka oświatowa). Część tę tworzyły artykuły najczęściej przygotowywane przez teoretyków andragogiki, ale również w początkowym okresie wydawania – przez praktyków. Miały one charakter naukowy, a podejmowano w nich wszystkie istotne dla andragogiki zagadnienia. W pierwszych latach zamieszczano w niej artykuły o charakterze ideologicznym, opracowane przez pracowników centralnej administracji państwowej oraz przedstawicieli instancji partyjnych. Tę część na przestrzeni całego okresu wydawania przygotowało 437 autorów.

Szczególnie dużo uwagi poświęcono dydaktyce kształcenia dorosłych. Były to zagadnienia istotne dla efektywności prowadzonej pracy z uczniem dorosłym, a w latach 50. i 60. minionego stulecia brakowało szerszych opracowań z tego zakresu. „Oświata Dorosłych” była wówczas jedynym pismem całkowicie skoncentrowanym na pracy z człowiekiem dorosłym, co było zgodne z oczekiwaniami prenumeratorów pisma, czyli głównie placówek edukacyjnych i kulturalnych dla dorosłych. Poziom wykształcenia ludności polskiej był bardzo niski, a do poprawy warunków życia gospodarczego, społecznego i codziennego niezwykle potrzebni byli ludzie wykształceni. Stworzono osobom dorosłym szanse uzupełniania bądź zdobywania wykształcenia, lecz pedagodzy bezpośrednio zaangażowani w tę działalność nie znali specyfiki procesu dydaktycznego i wychowawczego realizowanego wobec uczestników tej kategorii wiekowej. Pomoc w tym zakresie mogli uzyskać z pisma kierowanego właśnie do nich.

Kolejny stały dział *Z doświadczeń pracy oświatowej* – w latach 80. zatytułowany *Doświadczenia dydaktyczno-wychowawcze* również był wyodrębniony przez cały okres wydawania pisma. Były to stosunkowo krótkie artykuły przygotowywane przez praktyków oświaty dorosłych zatrudnionych w różnych formach instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych, którzy dzielili się swoimi sukcesami, wątpliwościami, a czasem również niepowodzeniami w pracy dydaktycznej i wychowawczej z człowiekiem dorosłym. Zwracano uwagę na wiele aktualnych problemów zarówno w edukacji formalnej, pozaformalnej, jak i nieformalnej.

Jednym z istotnych zadań, jakie miała do spełnienia „Oświata Dorosłych” było popularyzowanie dorobku teorii i praktyki oświatowej innych krajów, czemu służył dział *Oświata dorosłych za granicą* – później *Z Zagranicy*. W tej części zamieszczane były informacje o stosowaniu różnorodnych form pracy oświatowej realizowanej w krajach europejskich i poza nimi. Priorytet w tym zakresie miało zapoznawanie czytelników z doświadczeniami krajów socjalistycznych, głównie Związku Radzieckiego.

Recenzje i Bibliografia były ostatnim stałym elementem struktury „Oświaty Dorosłych” zamieszczanym w końcowej części każdego zeszytu. Działu tego nie było w czasopiśmie od pierwszego numeru, dopiero w numerze 5 z 1960 r. po raz pierwszy wyodrębniono *Bibliografię oświaty dorosłych* (przeгляд piśmiennictwa bieżącego). Wcześniej – od początku wydawania pisma, tj. przez okres prawie trzech lat omawiano konkretne artykuły z czasopism.

Wymienione wyżej cztery stałe działy były uzupełniane innymi, związanymi z problematyką andragogiczną, zmieniającymi się w okresie wydawania pisma. I tak w pierwszych latach wydawania „Oświaty Dorosłych” były to *Wiadomości oświatowe z całego kraju*. Przedstawiano sylwetki oświatowców, ich jubileusze, prezentowano relacje z różnych akcji oświatowych w poszczególnych województwach. W roku 1958 wyodrębniono *Portrety oświatowców*, przybliżając dokonania konkretnych osób w zakresie szeroko rozumianej pracy oświatowej. W *Kronice zagranicznej* – omawiano funkcjonowanie różnych organizacji, stowarzyszeń związanych bezpośrednio lub pośrednio z człowiekiem dorosłym.

W 1959 r. wprowadzono część *Z przeszłości pracy oświatowej* zawierającą zarówno sylwetki, charakterystykę oświatowców, jak i informacje o różnych formach edukacji w przeszłości.

Od nr 6 z 1959 r. wyodrębniony został dział *Podstawowe wiadomości z pedagogiki dorosłych*. Był on kontynuowany do 1982 r., tj. do czasu zmiany redaktora naczelnego. W tej części pisma przybliżano czytelnikom podstawowe kategorie andragogiczne. Wobec braku podręczników i skromnej podstawowej literatury andragogicznej miał ten dział ważne znaczenie nie tylko informacyjne, ale i dydaktyczne.

Pod koniec 1963 r. w nowej części „*W pracowniach oświatowców*” praktycy i teoretycy oświaty dorosłych przedstawiali własne zamierzenia badawcze, opisywali aktualne dokonania w zakresie oświaty dorosłych. Czytelnicy mogli się zapoznać z pracą naukową przedstawicieli andragogiki ze wszystkich ośrodków naukowych w Polsce. Od 1964 r. zainicjowano kolejny dział pod nazwą *Trybuna młodych oświatowców*, gdzie rozpoczynający pracę naukową prezentowali swoje badania związane z przygotowaniem pracy magisterskiej.

Przez 10 lat – od 1971 do 1981 r. – prowadzony był dział pt. *Oświata dorosłych w przepisach prawnych* obejmujący przegląd bieżących przepisów, orzecznictwa oraz rubrykę porad prawnych. Redakcja zamierzała „dostarczyć czytelnikom informacji o wydawanych aktach normatywnych dotyczących oświaty dorosłych w każdym jej aspekcie, a więc organizacyjnym i programowym oraz w aspekcie praw i obowiązków osób z nią związanych, tj. nauczycieli, wykładowców i innych pracowników oraz słuchaczy odpowiednich szkół i kursów. Przegląd ten obejmował przepisy ogłaszane w Dzienniku Ustaw PRL i w Monitorze Polskim oraz w dziennikach urzędowych ministerstw i urzędów centralnych, a także w biuletynie CRZZ oraz w organach promulgacyjnych organizacji spółdzielczych, jak Monitor Spółdzielczy i Biuletyn Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy” („Oświata Dorosłych” 1971, nr 8, s. 496). W kolejnych latach już go nie wznowiono.

Autorzy publikacji

W „Oświacie Dorosłych” publikowali swoje prace naukowe przedstawiciele wszystkich ośrodków naukowych w kraju zajmujący się andragogiką bądź naukami z nią współpracującymi. Byli wśród nich wybitni polscy pedagodzy, jak i dopiero wchodzący w życie naukowe młodzi adepci tej dyscypliny naukowej. Najliczniejszą grupę tworzyli pracownicy Uniwersytetu Warszawskiego. Pisali do czasopisma zarówno znaczący wówczas profesorowie, doktorzy zajmujący się pedagogiką społeczną, oświatą dorosłych, jak i psychologowie, socjologowie czy filozofowie. Licznie reprezentowani byli pracownicy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, co zapewne wiązało się z zaangażowaniem w prace Komitetu Redakcyjnego „Oświaty Dorosłych” Czesława Maziarza. Łamy czasopisma były otwarte również dla reprezentantów małych ośrodków akademickich, szczególnie wyższych szkół pedagogicznych z różnych regionów Polski. Nauczyciele akademicy zajmujący się wówczas oświatą dorosłych byli autorami zarówno publikacji o charakterze teoretycznym, jak również recenzji najnowszych opracowań z tego kręgu tematycznego.

Znaczącą część autorów stanowili praktycy oświaty dorosłych. Byli to głównie przedstawiciele szkolnictwa dla pracujących wszystkich szczebli, tj. od nauczania początkowego, poprzez szkołę podstawową dla dorosłych, liceum ogólnokształcące, zasadnicze szkolnictwo zawodowe i technika. Do współpracy zapraszano nauczycieli uczących różnych przedmiotów, we wszystkich typach i rodzajach szkół, posiadających wieloletni staż pracy bądź też dopiero stawiających w niej pierwsze kroki. Ważne były opisywane doświadczenia z zakresu oświaty pozaformalnej. Ta problematyka była szeroko reprezentowana od początku do końca ukazywania się czasopisma, ale szczególny nacisk kładziono na różne typy uniwersytetów powszechnych. Autorzy byli „pozyskiwani” również spośród laureatów licznie ogłaszanych konkursów. Najlepsze prace zawsze były publikowane albo w całości bądź też drukowano ich fragmenty.

Do końca lat 70. minionego wieku znaczący odsetek autorów stanowiły osoby zatrudnione w centralnych instytucjach oświatowych, administracyjnych, zarządach organizacji społecznych i politycznych. W 1970 r. była zachowana względna równowaga pomiędzy wszystkimi grupami polskich autorów. Gwałtownie uległo to zmianie w latach 80., gdyż sukcesywnie malała liczba autorów z kręgu administracji centralnej. Zachodzące wówczas przemiany społeczno-polityczne spowodowały, że redakcja koncentrowała się przede wszystkim na pracownikach nauki. Wpływało to na podejmowaną wówczas problematykę, która dotyczyła głównie andragogicznych zagadnień teoretycznych.

Problematyka podejmowana na łamach „Oświaty Dorosłych”

Masowy rozwój instytucji szkolnych, kulturalnych po zakończeniu drugiej wojny światowej w Polsce wpłynął na rozwój refleksji teoretycznej dotyczącej

człowieka dorosłego oraz związanej z tym praktyki oświatowej. W latach 50. i 60. minionego stulecia andragogika w Polsce jako nauka pedagogiczna znalazła się na takim etapie rozwoju, kiedy należało sprecyzować wiele podstawowych terminów tej dyscypliny oraz jej podstaw metodologicznych. Od samego początku wydawania czasopisma podejmowano kwestie dotyczące najistotniejszych zagadnień związanych z pedagogiką dorosłych.

Dla tworzącej się nowej dyscypliny naukowej najważniejszy był sam przedmiot jej badań oraz nazwa. Dyskusję nad tymi podstawowymi kwestiami terminologicznymi andragogiki zainicjowanymi przez redakcję „Oświaty Dorosłych” w 1957 r. kontynuowano na jej łamach również w latach 60. XX w. Jesienią 1960 r. Borivoj Samolovcev przedstawił etapy rozwoju tej dyscypliny, szczególnie podkreślając odrębność andragogiki od pedagogiki. Napisał: „Andragogika jest bezspornie odrębną gałęzią nauki, bowiem posiada swój specyficzny przedmiot – wychowanie i kształcenie dorosłych – i już ukształtowaną naukowo-teoretyczną fizjonomię. W swym procesie rozwojowym, odkrywając prawidłowości w domenie swoich badań, andragogika osiągnęła już stopień dojrzałości” (Samolovcev 1960). Próbował uzasadnić konieczność stosowania terminu andragogika na określenie nauki o wychowaniu człowieka dorosłego. Rozwój tej dziedziny nauk postępował tak szybko, iż można było już – jego zdaniem – wyodrębnić w niej wiele andragogik szczegółowych.

Na ten artykuł odpowiedział Marian Wachowski, nie zgadzając się na proponowane rozumienie niektórych podstawowych terminów. Nie akceptował nowej, proponowanej przez Samolovceva nazwy andragogika, która „powinna jak najściślej odpowiadać rzeczywistości”. Uczniami – jak twierdził – w tej dziedzinie nie są wyłącznie dorośli, ale też młodociani. Sugerował, że cechą najbardziej istotną charakteryzującą ucznia dorosłego jest fakt wykonywania pracy zawodowej. Według Wachowskiego „wiedza o wychowaniu dorosłych tkwi nadal w stadium genetycznym na drodze do uzyskania charakteru naukowego” (Wachowski 1960).

Kolejną osobą uczestniczącą w dyskusji był Maksymilian Siemieński, podkreślający zasadnicze różnice między tymi dwoma dyscyplinami, wskazując, że: „Odpowiedź na pytanie, co jest wspólne, a co odrębne w pedagogice i andragogice, musi wypaść dość jasno i zdecydowanie. Świat zainteresowań, doświadczeń i zadań człowieka dorosłego jest zupełnie nieporównywalny i obcy dziecku, jak i zresztą na odwrót. (...) Im doskonalsze są treści i metody nauczania odnoszone do dziecka, tym bardziej nieodpowiednie stają się one z chwilą, gdy usiłujemy je dostosować do człowieka dorosłego” (Siemieński 1960). Termin andragogika na gruncie polskim bardzo trudno się przyjmował, najczęściej zastępowano go, a nawet wypierano – jak napisał Siemieński – pojęciem pedagogika dorosłych. W swoich rozważaniach proponował termin „teoria oświaty dorosłych” jako pojęcie ogólniejsze, o szerszym zakresie niż pedagogika i andragogika. Autor podkreślał również powiązania między oświatą, kulturą i polityką, co w rezultacie determinowało interesy i potrzeby każdego ustroju pań-

stwego. W sytuacji politycznej naszego kraju zmierzały one do przekształcania świadomości społecznej osób dorosłych.

Trzej wymienieni powyżej naukowcy podejmujący podstawowe zagadnienia tworzącej się na gruncie polskim nowej dyscypliny naukowej, prezentowali odmienne stanowiska dotyczące powiązań między pedagogiką a andragogiką. Niejednomyślne było również ich podejście do samej nazwy, będącej już przecież w obiegu naukowym w krajach Europy Zachodniej i USA. Dyskusja ta była bardzo potrzebna na ówczesnym etapie rozwoju tej dyscypliny w Polsce. Pozwalała zapoznać się z różnymi podejściami i ujęciami, co było istotne zarówno dla osób pracujących naukowo, studentów, jak i praktyków wobec braku podręczników z tego zakresu.

Był to początek dyskusji nad podstawowymi zagadnieniami związanymi z uczestnictwem w edukacji i szeroko rozumianym wychowaniu dorosłych, jaką zainicjowano w Polsce na początku lat 60. minionego stulecia. Podjęto ją ponownie na początku lat 80. minionego wieku. Młody wówczas andragog Mieczysław Malewski na łamach „Oświaty Dorosłych” opublikował artykuł pt. *Metodologiczne problemy andragogiki* (Malewski 1982), prezentując w nim strategię rozwoju tej dyscypliny naukowej oraz dylematy, które powinna rozwiązywać. Ta publikacja zawierająca inne niż do tej pory, nowatorskie podejście do tej dyscypliny wiedzy wywołała żywą reakcję wśród polskich teoretyków oświaty dorosłych i stała się początkiem zmian w podejściu do uprawiania tej dyscypliny naukowej w naszym kraju. Wzięli w niej udział: Zygmunt Wiątrowski, Jadwiga Nowak, Lucjan Turowski, Olga Czerniawska, Bogdan Rowiński, Tadeusz Aleksander i Krystyna Pleskot. Po upływie czterech lat – w zmieniającej się sytuacji społecznej Polski, ponownie podjęto dyskusję nad dylematami andragogiki jako nauki. Z perspektywy czterdziestu lat rozwoju tej dyscypliny w naszym kraju Czesław Maziarz wskazywał, iż „szczególnie ważne są pytania o teoretyczne założenia, o model teorii i metodologię dyscypliny, a także o jej miejsce i rolę w grupie nauk o wychowaniu. Ważne są również pytania o społeczne funkcje andragogiki, o to, na ile stwarza ona naukowe podstawy nowoczesnej oświaty dorosłych, jaką rolę odgrywa w służbie edukacyjnej praktyki” (Maziarz 1986). „Kluczową sprawą – napisał Cz. Maziarz – dla dalszego rozwoju andragogiki będzie poszukiwanie owych koncepcji teoretycznych, które dawałyby nowe spojrzenie na znane zjawiska kształcenia i wychowania dorosłych, pozwalały odkrywać zjawiska nowe i formułować nowe problemy badawcze w ramach długookresowych strategii rozwojowych” (Maziarz 1986).

W tym samym roku Józef Kargul przedstawił kilka współczesnych dylematów tej dyscypliny (Kargul 1986). Sformułował je w postaci następujących pytań: Czy przedmiotem badań andragogiki jest człowiek jako gatunek homo, czy człowiek w sytuacjach? Czy badać problemy człowieka jako jednostki społecznej, czy jako indywidualnej, autonomicznej, niepowtarzalnej struktury? Czy przedmiotem badań ma być człowiek we wszystkich sferach aktywności czy tylko aktywności edukacyjnych? Czy badać przebieg procesów życiowych

w ujęciu procesualnym czy fazowym? Czy andragogika jest odrębną dyscypliną naukową, czy subdyscypliną pedagogiki? Te dylematy autor próbował omówić, wskazując na różne podejścia do tych kwestii. Zagadnienia z zakresu problemów związanych z uprawianiem tej dyscypliny były przedmiotem rozważań również innych autorów, m.in. M. Malewskiego (Malewski 1987) i R.N. Bulatowicza (Bulatowicz 1986). Niewątpliwie podejmowanie kluczowych problemów metodologicznych przez teoretyków andragogiki przyczyniło się zarówno do autorefleksji samych badaczy nad tą problematyką, ale też do prób poszukiwania i stosowania nowych strategii metodologicznych wpływających na podniesienie jakości prowadzonych badań.

W „Oświacie Dorosłych” problematykę związaną z dydaktyką dorosłych realizowano od początku jej wydawania. Opublikowano wiele artykułów bądź też sprawozdań z badań empirycznych – często przeprowadzonych przez nauczycieli szkół dla pracujących – o bardzo zróżnicowanym poziomie merytorycznym. Te zagadnienia analizowali również czołowi polscy dydaktycy dorosłych, jak m.in. F. Urbańczyk, Cz. Maziarz, J. Pólturzycki, E.A. Wesołowska.

Budowanie teoretycznych podstaw w zakresie dydaktyki dorosłych wiązało się z koniecznością sprecyzowania samego terminu „uczeń dorosły”. W opublikowanych na łamach pisma artykułach rozważano różne aspekty tej kategorii pojęciowej podlegającej przemianom na przestrzeni lat. W latach 60. minionego stulecia uczniowie byli osobami w średnim wieku, którym wojna uniemożliwiła edukację. W latach 70. struktura uczniowska się zmieniła. Większość stanowiły osoby młodsze wiekiem rozpoczynające naukę zaraz po ukończeniu szkoły zawodowej i podjęciu pracy (Stadnik 1984). Zmiana kategorii wiekowej w sposób bezpośredni wpłynęła na problemy dydaktyczno-wychowawcze. W początkowym okresie, kiedy uczącymi się byli starsi, pojawiały się problemy głównie natury dydaktycznej. Wówczas nauczyciel koncentrował się na organizowaniu warsztatu pracy i stosowaniu efektywnych metod kształcenia i wyrównywania braków wiedzy. Kiedy natomiast obniżył się wiek uczniów, obok wcześniejszych problemów dydaktycznych pojawiły się nowe, natury organizacyjnej i wychowawczej.

Analizując zawartość wszystkich artykułów opublikowanych w „Oświacie Dorosłych” dotyczących ucznia dorosłego, można zauważyć, że ich autorzy przede wszystkim koncentrowali swoją uwagę na uczniu kształcącym się w placówkach szkolnych różnego typu. Natomiast sporadycznie tylko wspomniano – nie charakteryzując ich bliżej – o uczestnikach edukacji pozaformalnej – czyli tych biorących udział w kursach, uniwersytetach powszechnych i ludowych.

Współpraca z czytelnikami

Jednym z podstawowych założeń działalności czasopism pedagogicznych było utrzymywanie więzi redakcji z czytelnikami-nauczycielami. Mogły one być nawiązywane podczas indywidualnych kontaktów, na specjalnie organizowa-

nych spotkaniach z czytelnikami, podczas których dyskutowano o ich głównych zainteresowaniach, oczekiwaniach wobec czasopisma.

Redakcja „Oświaty Dorosłych” od początku wydawania czasopisma troszczyła się o kontakt z czytelnikami. Szczególnie dbano o aktywizowanie pracowników placówek kulturalnych i edukacyjnych dla osób dorosłych. W tym celu ogłaszano wiele różnorodnych konkursów, a zapraszano do uczestniczenia w nich nawet dwukrotnie w ciągu roku. Wszystkie – poza jednym – były adresowane do praktyków. Najwięcej ogłoszono ich w latach 70. minionego stulecia, a bezpośrednio były związane z doświadczeniami dydaktycznymi i kierowane do pracowników oświaty dorosłych. Dzięki nim autorzy mogli popularyzować, upowszechniać własne doświadczenia dydaktyczne i wychowawcze. Dotyczyły one różnych dziedzin pracy i form działalności oświatowej. Niektóre z nich pobudzały nauczycieli i oświatowców do twórczości, zachęcały do innowacji, poszukiwań nowych rozwiązań w pracy dydaktycznej. Publikowanie nagrodzonych prac konkursowych było również istotnym czynnikiem mobilizującym uczestników do rzetelnego wywiązywania się z zadań konkursowych. Na przestrzeni całego okresu wydawania „Oświaty Dorosłych” było ich 19, a rozstrzygnięcie ostatniego i publikacja dwóch nagrodzonych prac miały miejsce na łamach ostatniego wydanego numeru miesięcznika w 1990 r. Znaczna większość dotyczyła kwestii dydaktycznych w placówkach edukacyjnych dla dorosłych.

Wydawcy czasopisma kierowanego do ściśle określonego kręgu odbiorców byli bardzo zainteresowani jego recepcją. Bo to przecież dla nich podejmowano określoną problematykę, wyodrębniono strukturę podziału treści, jak i dobierano odpowiednich autorów. Już od początku wydawania pisma były prowadzone badania dotyczące tego zagadnienia. Były to jednak doraźne sondaże opinii, opierające się na źródłach niewyczerpujących. Próby nie były reprezentatywne, gdyż sondaże te podejmowano z inicjatywy samych redakcji. Z analizy odpowiedzi respondentów wynika, że nauczyciele byli zainteresowani artykułami relacjonującymi doświadczenia innych oświatowców z kraju i z zagranicy, współczesnym postępowaniem pedagogicznym związanym z eksperymentami pedagogicznymi, nowymi metodami i środkami nauczania, reformą szkolnictwa dla pracujących. Oczekiwali od redakcji pomocy w interpretacji ideologicznej nowych programów oraz cyklu artykułów na temat kształtowania socjalistycznej postawy dorosłych. Dla środowiska nauczycielskiego pracującego z osobami dorosłymi „Oświata Dorosłych” była pismem ważnym i często wykorzystywanym w praktyce szkolnej.

Podsumowanie

„Oświata Dorosłych” pełniła ważną funkcję stymulującą ruch oświatowy. Pomagała nauczycielom dorosłych w organizowaniu ich pracy dydaktycznej i oświatowej. Czasopismo było również niezwykle potrzebne nauczycielom akademickim zajmującym się andragogiką oraz studentom. Sama osobiście sys-

tematycznie korzystałam z artykułów w nim zamieszczanych oraz *Bibliografii* zawierającej aktualne prace z zakresu tej specjalności, zarówno jako studentka studiów pedagogicznych, a następnie młody pracownik naukowy. Trzeba pamiętać, że ówczesna rzeczywistość edukacyjna opierała się przede wszystkim na pracy w bibliotece z książką naukową i czasopiśmie, nie było wsparcia w postaci baz danych ani informacji internetowych. Patrząc z perspektywy wielu lat, mogę stwierdzić, że pismo to było wówczas bardzo ważnym nośnikiem aktualnych informacji naukowych, ciesząc się dużą popularnością wśród stałego grona prenumeratorów i czytelników. Przyczyniło się do rozpropagowania i upowszechnienia problematyki andragogicznej wśród pracowników instytucji formalnych i pozaformalnych funkcjonujących w owych czasach w naszym kraju. Artykuły zamieszczane na łamach „Oświaty Dorosłych” prezentowały zarówno dorobek teoretyczny, jak i praktyczny z zakresu oświaty dorosłych, a ich autorzy prezentowali wiele różnorodnych środowisk. W krótkim szkicu zasygnalizowałam jedynie zagadnienia, które w przyszłości zostaną dogłębniej opracowane i zinterpretowane w monografii periodyku. „Oświata Dorosłych” zrealizowała wiele podstawowych funkcji i zadań stawianych czasopiśmiennictwu pedagogicznemu, takich jak: informacyjną, motywacyjną, wzbogacającą i upowszechniającą wiedzę pedagogiczną, innowacyjną i praktyczną. Wydaje się, iż można stwierdzić, że „Oświata Dorosłych” jest zwierciadłem stanu badań andragogicznych w Polsce w latach 1957–1990.

Bibliografia

1. Bulatowicz R. N. (1986), *Kilka refleksji o współczesnym stanie teorii i praktyki oświaty dorosłych*, „Oświata Dorosłych” nr 5.
2. Cieślak A. (1987), *30-lecie „Oświaty Dorosłych”*, „Oświata Dorosłych” nr 6.
3. Cieślak A. (1989), *Od Redakcji*, „Oświata Dorosłych” nr 7.
4. Kargul J. (1986), *Dylematy andragogiki jako nauki*, „Oświata Dorosłych” nr 2.
5. Malewski M. (1987), *Metodologia i strategie badań nad wychowaniem dorosłych (o potrzebie drugiej perspektywy)*, „Oświata Dorosłych” nr 2.
6. Malewski M. (1982), *Metodologiczne problemy andragogiki*, „Oświata Dorosłych” nr 6.
7. Maziarz Cz. (1986), *Teoretyczna fizjonomia andragogiki*, „Oświata Dorosłych” nr 1.
8. „Oświata Dorosłych” (1971) nr 8.
9. Redakcja (1966), *Dziesiąty rok „Oświaty Dorosłych”*, „Oświata Dorosłych” nr 5.
10. Samolovcev B. (1960), *Zagadnienie nazwy nauki o kształceniu i wychowaniu dorosłych*, „Oświata Dorosłych” nr 5.
11. Siemieński M. (1964), *Andragogika a teoria oświaty dorosłych*, „Oświata Dorosłych” nr 4.
12. Stadnik D. (1984), *Funkcje liceum dla pracujących w małym mieście – refleksje jubileuszowe*, „Oświata Dorosłych” nr 9/10.
13. Wachowski M. (1961), *Głos polemiczny w sprawie andragogiki*, „Oświata Dorosłych” nr 1.

„Oświata Dorosłych” (1957–1990) – outline to the journal’s monography

Key words: adult education, andragogy, adult student, popularization of education.

Summary: „Oświata Dorosłych” was an important journal addressed both to theoreticians and practitioners of adult education. It was published from 1957 to 1990. The most renown Polish and foreign authors specializing in andragogy at that time presented their theoretical concepts in the journal. The aim of the journal was to promote the assumptions and directions of socialist educational policy, popularize the theoretical and research achievements of andragogy. The article shows the issues raised in the journal and its sections. It characterizes the authors of articles, the substantive discussions on the matters relating to basic terminological categories of this discipline raised in the journal, forms of contacts with the readers and the reception of the journal.

Dane do korespondencji:

Prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak

Uniwersytet Opolski

Instytut Nauk Pedagogicznych

ul. Oleska 48

45-052 Opole

e-mail: sapia@uni.opole.pl